

CUPRINS

- I. Româanism și ortodoxie / 7
- II. Religie și stil / 17
- III. Filosofie religioasă anticreștină / 27
- IV. Definiția religiei / 39
- V. Adevărul religiei / 79
- VI. Adevărul creștinismului / 111
- VII. Ortodoxia românească și mitul domnului Blaga / 133
- Cosmologia domnului Lucian Blaga / 149
- Addenda / 179

I. ROMÂNISM ȘI ORTODOXIE

Dl Lucian Blaga a scris de curînd o carte intitulată *Religie și Spirit*, în care își fixează punctul de vedere asupra religiei în general și a creștinismului și ortodoxiei în special.

Întrucît acest punct de vedere este de natură să dăuneze profund existenței creștinismului și ortodoxiei, dacă ar fi însușit de tineretul chemat mîine la conducerea destinelor naționale, s-au exprimat din partea publicațiilor bisericești nedumeririle cuvenite.

O punere în paralelă amănunțită a punctului de vedere creștin și al celui susținut de dl Lucian Blaga pentru a se vedea ireductibila opoziție între ele, și arătarea temeiurilor adevărului creștin și a contradicțiilor interne profunde ale tezei filosofului român, încă nu s-a putut produce, dat fiind că o asemenea lucrare necesită timp.

Această succintă expunere nu are nici ea pretenția de a înfățișa o asemenea confruntare sistematică.

Cauza ei directă este un interviu acordat de dl Lucian Blaga ziarului „Viața” din 26 mai 1942, în care D-sa ține să dea un supliment de precizare atitudinii față de ortodoxie, în urma nedumeririlor cu care a fost întâmpinată cartea din partea cercurilor bisericești.

Deoarece acest interviu demonstrează că dl Lucian Blaga stăruie să încetățenească la noi anumite vederi greșite asupra ortodoxiei și legăturii ei cu românismul, se impun fără întârziere unele precizări.

Iată ce spune dl Lucian Blaga în acest interviu, vorbind despre „românesc”:

„Am avut în acest sens al românescului niște discuții foarte aprinse cu câțiva teologi. Se refereau la cartea mea *Religie și Spirit*. Îmi spuneau: cum poți D-ta să gîndești atît de neromânește, în cartea D-tale *Religie și Spirit*. Adică atît de neortodox? E o confuzie care se face identificîndu-se *ortodoxia* cu *românescul*, cînd de fapt, *ortodoxia* nu este decît o parte în acest românesc. Este o religie care a fost asimilată de spiritualitatea românească, originea ei fiind grecească și bizantină, *Spiritualitatea românească* e mult mai largă, mult mai bogată. Nu se poate face o privire asupra acestei probleme subordonîndu-te ortodoxiei – această privire trebuie făcută cu ochiul clar al filosofului, care se situează în afară de orice constrîngeri, pentru a avea o impresie de ansamblu. Or, cred că s-a putut vedea din toată opera mea filosofică de pînă acum, că felul meu de a gîndi este profund românesc.

Deci, lucrarea de care vorbesc, nu poate fi neromânească, pentru că nu este privită prin prisma ortodoxiei, ci prin aceea mai largă a filosofiei.

Lucrul acesta înseamnă că ortodoxia nu-și are valoarea ei, dar nu trebuie să limităm spiritualitatea românească la o singură formă, când e atât de complexă”.

În discuții, distincția logică este o condiție elementară. Prin urmare să facem uz de ea.

Ce vrea să spună dl Lucian Blaga prin cuvintele: „Ortodoxia este o religie care a fost asimilată de spiritualitatea românească, originea ei fiind grecească și bizantină”.

Propoziția e plină de ambiguități. Să notăm vreo câteva:

Cînd a fost asimilată ortodoxia de spiritualitatea românească? A existat o Spiritualitate românească, a existat un popor român înainte de a fi creștin și ortodox? Se poate face cronologic o distincție între spiritualitatea românească și creștinism?

Iar dacă a fost *asimilată* ortodoxia – și dl Lucian Blaga ține la această precizare, pentru a arăta că ortodoxia nu s-a născut ca cealaltă spiritualitate românească din *matricea stilistică* a ființei etnice românești, ci a fost creația matricei stilistice grecești și bizantine – dacă a fost asimilată așadar, mai face ea parte din acel românesc sau nu? Din rîndurile citate de noi din interviu, reiese că dl Lucian Blaga o consideră ca făcînd parte din spiritualitatea românească, numai cît aceasta nu trebuie limitată la ortodoxie, ca „la o singură formă”.

Prin urmare, iată-l pe dl Lucian Blaga recunoscînd o teză potrivnică sistemului D-sale, după care orice religie, ca de altfel orice creație a spiritului uman, este produsul unui anume stil abisal, colectivitățile umane prezentîndu-se

sub acest raport ca o mare varietate. („Religia, indiferent de complexitatea ei, stă totdeauna sub imperiul categoriilor stilistice ale spiritului omenesc, supunându-se lor cu aceeași docilitate, ca și toate celelalte manifestări de cultură”, *Religie și Spirit*, p. 188).

Cum a fost cu puțință ca *spiritualitatea românească*, cu stilul ei propriu, să asimileze o religie produsă de un stil străin? Nu cumva atunci religia poate să nu mai fie numai decît un produs al spiritului omenesc, ci poate fi revelată și de sus? Dar această chestiune pe altădată.

Poate că dl Lucian Blaga ne va spune că această adoptare a unei religii creată de *matricea stilistică* bizantină, a fost posibilă prin înrudirea ce există între ea și ființa stilistică a românismului. În acest caz nu se mai poate vorbi de ortodoxie ca de un produs străin. Spiritul bizantin a fost atunci, în făurirea acestei religii, exponentul spiritului românesc și prin urmare era inutil să mai accentueze dl Lucian Blaga asupra originii străine a ortodoxiei și asupra adoptării ei prin *asimilare*.

Dar poate că dl Lucian Blaga ne va atrage atenția asupra sensului ce-l dă cuvîntului *asimilare*, spunîndu-ne că el exprimă lucrarea de adaptare a ortodoxiei la ființa românismului, operată prin *matricea stilistică* românească.

În acest caz am fi iarăși ispitiți să-i răspundem Lucian Blaga în mai multe feluri:

Dacă asimilarea este deplină, ce rost mai avea ca D-sa să insiste asupra faptului că ortodoxia totuși are o origine străină în raport cu cealaltă spiritualitate românească, iar dacă nu

e deplină, cum de o suportă spiritul românesc ca pe un corp străin.

Dar am putea să-i răspundem și altfel:

Nu prea vedem o deosebire a dogmelor creștine, a cultului, a moralei, la diferitele popoare ortodoxe și prin urmare sensul acesta al cuvântului *Asimilare* e extrem de limitat.

Se pare că dl Lucian Blaga ocolește să dea un răspuns precis alternativei: face sau nu ortodoxia parte din spiritualitatea românească. Nu-i convine să dea un răspuns afirmativ, pentru a nu fi considerată ca *neromânească* filosofia D-sale antiortodoxă. Dar se ferește și de un răspuns negativ, întrucât aceasta ar însemna că poporul român n-are nici o religie, ceea ce nu stă în acord cu realitatea și cu teza D-sale despre imposibilitatea existenței vreunui popor fără religie, ba chiar fără o religie corespunzătoare stilului propriu.

Atitudinea aceasta însă nu-i o rezolvare a problemei. Dl Lucian Blaga face impresia că răspunde la numita întrebare prin cuvintele: este, dar nu prea este; ortodoxia este o parte a românismului, dar mai periferică. Dar aceasta iarăși e contrar tezei D-sale despre caracterul central al religiei în viața popoarelor.

Se înțelege că, pe de altă parte, nu merită nici o considerație serioasă afirmarea gratuită din aceeași propoziție inițială că originea ortodoxiei este grecească și bizantină, dat fiind că o asemenea teză nu a putut fi susținută științific decât în sensul că filosofia greacă a oferit conceptele în care conținutul evanghelic a fost îmbrăcat ca într-o haină. Azi numai rasiștii radicali afirmă, cu totul neargumentat, despre

creștinism, că e produsul lumii mediteraneene sau al spiritului ebraic. (Nu insistăm aici nici asupra afirmației nereflectate că o atitudine favorabilă față de ortodoxia neamului înseamnă o constrângere a minții. Parcă recunoașterea prin rațiune a faptului că te-ai născut în cutare sat, din cutare părinți și exiști determinat de aceste elemente este o constrângere a minții, și dacă-i așa trebuie să-ți anulezi existența ca să poți fi liber în cugetare. Mai puțin ar fi fost îndreptățit dl Blaga să facă o astfel de afirmație, odată ce teoretizează atât de mult despre fatalitatea stilului.)

Dar, în sfârșit, ca să nu mai facem caz de aceste multe contradicții logice care, precum vom mai arăta poate cu unele exemple, se ascund în orice teză a d-lui Lucian Blaga, să reținem că D-sa totuși recunoaște ortodoxia ca o *parte* a românescului.

Ce avem de observat, odată ce-l vedem pe dl Lucian Blaga pe această poziție?

Întâi, că nici un teolog n-a susținut vreodată că ortodoxia se confundă cu totalitatea românismului. Dl Lucian Blaga atribuind teologilor o asemenea afirmație voiește să creeze de la început impresia că susțin lucruri neadevărate și deci să scape ușor de sub obiecțiile lor, în aprobarea generală a auditorului. E o metodă foarte obișnuită în dispute.

Sîntem însă siguri că dl Lucian Blaga n-ar putea găsi nicăieri un citat despre o asemenea cugetare a teologilor. Prin urmare, polemica este deplasată în acest punct. Toți teologii sînt de acord cu D-sa în punctul că ortodoxia e numai o *parte* a românismului.

Dar tocmai de aceea e mai greu pentru dl Lucian Blaga să-și susțină caracterul românesc al cărții *Religie și Spirit*.

Dacă ortodoxia e cel puțin o parte a *românismului*, e admisibil că se poate face artă, știință sau filosofie românească atunci când nu se amintește de ortodoxie, sau nici măcar nu se constată o influență a ei.

Dar când prin filosofia pe care o plăsmuiește cineva sînt atacate direct temeliile acestei *părți* a românismului se mai poate susține că acea filosofie e românească? Când ataci inima sau plămîinii sau rinichii unui organism uman, dar pe celelalte le lași neatînse, mai poți spune că în general nu ești contra organismului, ori ești favorabil lui?

Să ne ierte Dumnezeu, dar lucrul acesta e atât de evident, nu pentru o minte de teolog *robotă prejudecăților*, cum ne gratifică dl Lucian Blaga cu o impresionantă și superioară stăruință, ci pentru orice om care vrea să mai cugete după normele logicii.

Dar să mergem un pas mai departe: *Părțile* unei spiritualități etnice pot exista și se pot manifesta fără o interdeterminare, într-o izolare ideală?

Credem că nici dl Lucian Blaga nu se gîndește la așa ceva. Dimpotrivă, în ce privește mai ales religia, D-sa însuși aduce o confirmare extrem de grăitoare a punctului de vedere că ea influențează întreg omul și toate manifestările lui prin definiția ce i-o dă ca singurul mijloc de „autototalizare și autodepășirea ființei umane în corelația ideală cu ultimele elemente sau coordonate ale misterului existențial în genere” (*Religie și Spirit*, p. 178 și în alte locuri).

Iată cum își interpretează dl Lucian Blaga această definiție:

„Ființa umană simte o înclinare sau necesitatea de-a participa, într-un fel sau altul, cu toate facultățile și aptitudinile sale la ordinea dată odată cu revelarea ultimelor elemente sau coordonate ale misterului existenței.” „Metafizica participă, preponderent sau exclusiv pe calea «cunoașterii» la ordinea pe care omul și-o revelează. Prin religie ființa umană se auto-totalizează în fața ordinei ce și-o revelează, adică ființa umană participă la ordinea în chestiune cu cunoașterea, cu afectele, cu voința, cu presimțirea, cu intuiția, cu imaginația și cu tot fondul subconștient al dorințelor și speranțelor, al crosului său, mai mult, cu tot felul de a gândi rațional și irațional, mai mult chiar, cu tot felul său de-a gândi și de-a simți magia” (p. 181).

Nu se putea o mai clară exprimare a ideii că religia, spre deosebire de orice altă îndeletnicire a spiritului uman, chiar de filosofie prin urmare, revendică omul întreg și deci pune sub o lumină a ei, sub gândul la Dumnezeu, toată ființa umană și deci toată viața colectivităților.

Dl Lucian Blaga n-a făcut însă decît să dea o exprimare proprie unuia din elementele care intră în ființa religiei și asupra căruia insistă aproape toți gânditorii – teologi sau filosofi – care meditează asupra ei.

De altfel cine nu știe că viața unui om sau a unui popor credincios este *întreagă* altfel decît a unuia necredincios, iar viața unui popor cu o anumită religie e *întreagă* altfel decît a altuia cu o religie deosebită.

Dar dacă așa stau lucrurile, nu mai încapе îndoială că dl Lucian Blaga se află într-o gravă contradicere cu sine însuși și cu firea realității, cînd afirmă că filosofia D-sale, deși potrivită ortodoxiei, e totuși românească. Ca să iasă din contradicere ar trebui să opteze sau pentru teza că religia nu are acest caracter totalitar, sau că ortodoxia în viața românismului, chiar dacă e numai o parte, e o parte ce-și pune pecetea pe întregul românism și prin urmare filosofia D-sale, atacînd ortodoxia românească, e potrivnică românismului.

Filosofia D-sale însă nu vrea și nu poate ieși din contradicere. Echivocul îi este con-substanțial.

Aceasta din cauză că face pe de o parte din religie un produs esențial al spiritului ome-nesc – deci nu-i poate nega caracterul necesar și totalitar – iar pe de alta e potrivnică creștinismului propriu-zis, și deci și ortodoxiei, întrucît neagă Revelația care este temelia ei. Fiind însă potrivnică creștinismului și deci și ortodoxiei, această filosofie e potrivnică și românismului.

Poate însă că îi atribuim filosofiei d-lui Blaga pe nedrept un caracter potrivnic creștinismului și deci ortodoxiei.

De aceea sîntem datori să producem dovezile de lipsă.